

K obnově vstupního portálu zámku v Hranicích na Moravě

Památková inspekce MK ČR podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů mj. dozírá na to, jak je zabezpečována komplexní péče o kulturní památky. Kontrolní činnost památkové inspekce probíhá podle zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, ve znění pozdějších předpisů. Pro rozsáhlejší kontroly vybírá památková inspekce případy modelového charakteru týkající se různých stránek péče o kulturní památky včetně restaurování památek a jejich částí (např. restaurování skříňe nejstarších českých varhan z kostela Nejsvětější Trojice ve Smečně). Jedna z rozsáhlých kontrol se zaměřila na zhotovení a osazení kopie renesančního vstupního portálu zámku v Hranicích na Moravě i na osud jeho původních demontovaných částí. Problém se přestávkami v letech 1993 a 1994 a přinesla zajímavé, a bohužel i varovné poznatky.

Hranický zámek je vystavěn převážně v pozdně renesančním slohu. Jeho vzniku předcházela v zrušeném severním cípu městského opevnění při bráně tvrz premonstrátů z Hradiska u Olomouce. Ta se do 16. století rozrostla na hrad, později na zámek. Dnešní, tzv. nový zámek, situovaný blíže k náměstí, byl budován za různých majitelů v průběhu 16. století, zejména v jeho druhé polovině. Podstatně byl přestavován koncem století a po roce 1612. Do třicetileté války se v něm vystřídalo několik majitelů; poslední z nich byl v letech 1612-1622 Václav Mol z Modelic. Tomu bylo za jeho účast na stavovském povstání v letech 1618-1620 hranické panství v roce 1622 konfiskováno; císař Ferdinand II. je daroval olomouckému biskupovi kardinálu Františku Dietrichštejnovi. Za dalších Dietrichštejnů (zámek byl v rodovém držení až do vyhasnutí rodu roku 1908) v zámku sídlily hlavní úřady (podle fotografie před rokem 1918 v něm bylo okresní hejtmánství, soud a berní úřad). Nyní je zámek ve vlastnictví města, posledním uživatelem bylo spotřební družstvo Jednota.

Mohutná třípodlažní budova v severním cípu města obklopuje podlouhlé lichoběžníkové, téměř obdélníkové nádvoří. Tři křídla dosahují plné výšky, severní, kratší stranu nádvoří uzavírá nižší křídlo s pilířovou halou v přízemí. Arkády nádvoří jsou ve dvou spodních podlažích pilířové, v horním patře a v severním křídle sloupové. V patrech jsou vesměs zazděny, v přízemí zčásti zazděny, zčásti upraveny na kolny, garáže apod.; arkády jižního křídla zůstaly v přízemí otevřené. V jihozápadním nároží zámku stojí osmiboká věž na starším válcovém základu.

Jižní průčelí zámku se tyčí nad příkopem oddávajícím původní hradní okraj od města. Je prolomeno a členěno okny s pozdně renesančním detailem; nad patou mostu je v přízemí mírně excentricky k východu vsazen vstupní portál. Navazující průjezd vede do jihoovýchodní části nádvoří východním polem jižního ramene arkád. Zámek s arkádami, v podstatě intaktní (přes všechny zardávky, vrata a přičky), je charakteristickým příkladem reprezentačního pozdně renesančního šlechtického sídla.

To podtrhuje i štuková, zčásti polychromovaná výzdoba některých výpravných místností prvního patra.

Vstupní portál zámku má podobu poloslouповé edikuly s nástavcem nad kládim. Je zhotoven z pískovce, edikulu pokrývá bohatá ornamentální výzdoba. Lze jej přiřadit pozdně renesančnímu typu pocházejícímu ze severoitalských center, zejména z Benátek. Kompozice architektonických prvků šířených řemeslníky z jihoalpských údolí (Ticiana, Lugana, Intelvi aj.) vycházela z architektonických vzorníků a traktátů od Vitruvia po Palladia. Stavební skupiny těchto řemeslníků šířily po záalské Evropě severoitalský typ renesanční a manýristické architektury.

Portál tvoří výtvarný akcent hlavního zámekého průčelí. Polo-

Obr. 1. Hranice na Moravě (okres Přerov), zámek. Nejstarší fotografie vstupního portálu z doby před rokem 1918. (Reprofoto SÚPP Praha, Čestmír Šíla)

sloupovou edikulu ukončuje kladí zalamované nad hlavicími polosloupů; nástavec nad kladím flankuje pár piniových šíšek s kubickými soklky. Větší plochy – cvikly, plášť polosloupů a vlys – pokrývá rozvilinový groteskový ornament. Vlys doplňují tři maskarony – osový, přecházející do úponků rozvilin, a na předstupujících částech zalomení pár tváří v zavití. Plochu cviklů, vpadlých archivolty a stojek a architráv lemují vejcevec. Hlavice stojek, na nichž spočívá půlkruhová archivolta, zdobí diamantový řez, vrcholový klenák archivolty nese akantovou volutovou konzolu. Nástavec portálu má podobu tabulové štíty s volutovými přílozkami; vrcholí nízkým trojúhelníkovým frontonem, v jehož ploše se vznášejí okřídlená andílčí hlavička. V obdélném poli nástavce je oválná kartuše, držena dvěma gryfy. Heraldickou výplň kartuše tvoří alianční znak Václava Mola z Modfelic (druhý štít nenese žádnou heraldickou figuru).

Obě části portálu, bez ohledu na kvalitu a věrnost kopie, mají odlišný slohový charakter. Edikula svědčí o renesančním školení svého autora, což by neodporovalo ani letopočtu 1594 na portálu, tradovanému od Augusta Prokopa, dnes ovšem neprokazatelnému. Nástavec má manýristický ráz a předjímá prvky slohu druhé třetiny 17. století. Slohové vychází z Říma s aplikací severského rolverku na rámování kartuše. Časový rozdíl ve vzniku obou částí portálu v rozpětí přibližně dvou desetiletí znamená zásadní slohovou změnu.² Na základě formální analýzy obou částí portálu za pomoci fotografií stavu před restaurátorským zásahem roku 1942 lze soudit, že starší portál byl doplněn nástavcem se znakem Václava Mola.

Portál v dnešní podobě je kopie, jež vznikla ve dvou časových úsecích:

- římsa kladí a vše nad ní je kopie z roku 1942, zhotovená z hořického pískovce,
- portálová edikula po římsu je rovněž kopie, provedená v letech 1987 až 1990 z božanovského a hořického pískovce, osazená roku 1992.

Uplatňuje se na něm dvoji restaurátorský rukopis, odpovídající časovým rovinám pořizování obou částí, ovšem některé rysy jsou oběma společné – byly provedeny v rozporu s předlohou a pozměnlý vzhled a celkový výraz portálu.

Památková inspekce se zabývala tím, zda byl při zhotovování a osazování kopie spodní části portálu, tzn. edikuly po vlys kladí, dodržen zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, a zákon č. 20/1987, o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, účinný od 1. 1. 1988. Portál byl naposledy restaurován nanášenými tmely a domodelován v roce 1969. Po patnácti letech však zvětrávání kamene³ a narušování portálu postoupilo natolik, že se tehdejší městský národní výbor začal vážně zabývat přípravou nového restaurování. Obrátil se 25. 6. 1984 na tehdejší Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPOP) v Ostravě se žádostí o restaurování. Na jejím základě KSSPOP spolu s Českým fondem výtvarných umění (ČFVU) připravilo návrh restaurování, jež mělo proběhnout ve druhé polovině roku 1985 v návaznosti na předchozí zásahy. Při prohlídce místa před zahájením prací dne 18. 7. 1985 však zúčastnění konstatovali, že navržený způsob obnovy nestačí, že je třeba připravit zhotovení kopie a zajistit dokumentaci aktuálního stavu památky fotograficky i sejmutím sádrových odlitků.

Koncem roku 1985 zpracovali restaurátor a jeho společník časový rozpis práce a stanovili předběžný rozpočet včetně dodávek prací a dopravy kamene. Práce měly proběhnout ve čtyřech etapách, pro první byl sestaven detailní rozpočet.⁴ Podnik ČFVU

Obr. 2. Hranice na Moravě (okres Přerov), zámek. Stav vstupního portálu v roce 1985. (Foto A. Rozehnal)

Dílo vystavil hospodářskou smlouvu, tehdejší městský národní výbor ji nejprve potvrdil, ale pro nákladnost sjednaných prací od ní 10. 2. 1986 ustoupil.

Na plenárním zasedání umělecké komise restaurátorské ČFVU⁵ 7. 6. 1986 navrhla pracovnice KSSPOP v Ostravě změnu restaurátora. Zadavatel zvolil restaurátora z blízkého okolí, který v Hranicích již dříve pracoval. Ve druhé polovině osmdesátých let pracoval také při obnově zámku v Hustopečích nad Bečovou, kde měl i dílnu. Dopisem z 2. 9. 1986 Městský národní výbor v Hranicích požádal podnik Dílo o zrušení zatím dosud platné hospodářské smlouvy na původní restaurování portálu a objednal zhotovení kopie nově zvoleným restaurátorem. Podnik Dílo vystavil 23. 10. 1986 novou hospodářskou smlouvu na 1. etapu prací na kopii. Restaurátor rozvrhl zhotovení kopie do čtyř etap, objednávaných jednotlivě a zajišťovaných hospodářskými smlouvami.⁶ S některými časovými skluzky vyvolanými nedodržení termínů dodávek kamene byly veškeré díly kopie zhotoveny, dodány a kolaudovány zástupci podniku Dílo a umělecké komise restaurátorské ČFVU do konce roku 1990. Práce probíhaly a byly zajišťovány bez ohledu na změny v legislativě týkající se památkové péče. Přes účinnost zákona č. 20/1987 Sb. od 1. 1. 1988 nebyla také zajištěna závazná stanoviska formou správních rozhodnutí k etapám sjednávaným po tomto dni. Hotové díly kopie zůstávaly uloženy v hustopeckém zámku.

Přípravu k osazení portálu začaly v posledním čtvrtletí roku 1991 (podle sdělení Městského úřadu v Hranicích Obecnímu úřadu v Hustopečích nad Bečovou z 5. 12. 1991, že portál bude v ná-

sledujícím roce odvezen k instalaci). Vlastní práce městský úřad objednal 2. 3. 1992. Výměna portálu za kopii probíhala jako drobná stavební úprava na základě ohlášení stavebnímu úřadu se všemi náležitostmi včetně závazného stanoviska příslušného orgánu státní památkové péče, tj. Okresního úřadu v Přerově, vydaného 7. 5. 1992. To kromě podmínek pro osazení kopie portálu obsahovalo i část stanovici osazení původní portálové edikuly do arkády jihovýchodního křídla zámku.⁷

Zástupce Městského úřadu v Hranicích a zástupce Památkového ústavu v Olomouci, zúčastnění na kontrolním dnu 2. 6. 1992, prohlásili, že pro nedostatek prostředků nelze edikulu osadit do zdi arkády; po uvolnění zámku dosavadním uživatelem se měl najít vhodnější prostor k jejímu uložení. To byl první pokus o zpochybní pravomocného závazného stanoviska, aniž by proti němu bylo použito zákonných opravných prostředků.

Osazená kopie byla posuzována 1. 7. 1992 za účasti dodavatelů, zástupců objednavatele a Památkového ústavu v Olomouci. Podle zápisu přítomní v první části jednání konstatovali provedení prací v požadované kvalitě. Jako nedostatek vytkl malou hloubku vrcholového klenáku archivolty a doporučili hotové dílo převzít. Ve druhé části jednání šlo o využití rozebrané původní spodní partie portálu. Zástupce Památkového ústavu v Olomouci doporučil vybrat ze souboru několik dobře uchovaných dílů a ty osadit na podestě schodiště zámku. V závěru zápisu byl vysloven souhlas vlastníka s provedenou kopií a převzetím hotového díla.⁸

Obr. 3. Hranice na Moravě (okres Přerov), zámek. Pohled na vstupní portál po 1. 7. 1992, s patrnou nespokojostí archivolty. (Foto archiv Památkové inspekce MK ČR)

Připomínky ke kvalitě kopie se vyskytly v průběhu léta 1992, ale nikdo k nim nezaújal stanovisko.⁹

Na poradě Městského úřadu v Hranicích 23. 10. 1992 bylo konstatováno, že rozebraný portál je ve vlastnictví města a že by pravděpodobně mohli být zařazen do lapidária pernstějské architektury na hradeč Helfštyně. Motivace k tomu není v písemnostech zachycena. Podle zprávy pracovníce Okresního vlastivědného muzea J. A. Komenského v Přerově z 9. 11. 1992, adresované Památkovému ústavu v Olomouci, informovala pracovníce Městského úřadu v Hranicích v průběhu října muzeum o nabídce rozebraného vyjmoutého portálu s tím, že je potřeba jej někým odvézt, protože městský úřad neví, co s ním. Dne 4. 11. 1992 objednal příslušný odbor městského úřadu vysokozdvizný vozík, nákladní auto a autojeřáb pro odvoz rozebraného portálu. Po složení všech částí na hradeč Helfštyň byl sepsán zápis o předání, doplněný poznámkou o rozhodnutí porady vedoucích pracovníků Městského úřadu v Hranicích zapůjčit portál pro uložení na prvním nádvoří hradu a zpřístupnit jej návštěvníkům. Tím ovšem město Hranice jako vlastník a městský úřad, zejména jeho odbor, jenž přemístění objednal, porušili ustanovení zákona č. 20/1987 Sb. Vlastník nepožádal MK ČR o souhlas s přemístěním, jak ukládá § 18 citovaného zákona. Příslušný orgán státní památkové péče poté, co se dozvěděl o přemístění, nezažádal řízení podle ust. § 35 odst. 1 písm. f zákona č. 20/1987 Sb. a neprovedl místní šetření s expertním ohledáním složených dílů ve vztahu k jejich možnému poškození dvojí manipulací a převozem z Hranic na Helfštyň i k jejich uložení v provizorním přístěšku na prvním hradním nádvoří.¹⁰ Okresní úřad 10. 11. 1992 konzultoval vzniklý stav s ředitelem Památkového ústavu v Olomouci a společně dospěli k těmto závěrům:

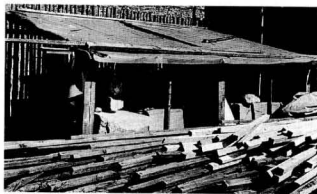
- přemístění části nemovité kulturní památky je v rozporu se závazným stanoviskem,
- došlo k porušení ust. § 18 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb.,
- náklady na osazení původní části portálu na stanoveném místě by nepřesáhly 30 000 Kčs,
- souhlas s přesunem zpět do zámku v Hranicích,
- po navrácení portálu do Hranic zadá ředitel Památkového ústavu v Olomouci expertizu osazené kopie a posouzení možnosti osazení původního portálu na místo podle závazného stanoviska.

Ani regionální tisk nezůstal lhostejný k osudu hranického portálu. V poslední dekádě listopadu a na začátku prosince 1992 vyšlo několik článků a zpráv v okresních periodikách; některé mají však ráz spíše osobní.¹¹

Jednání kolem portálu složeného na hradeč Helfštyně a jeho dalšího osudu pokračovala spolu s několika návštěvami hradu, ale bez znatelného výsledku – portál nadále zůstával složen v přístěšku a jeho vystavení nebylo možné.

Rozebraný portál byl 18. 11. 1993 přemístěn zpět do hranického zámku. O tomto přemístění nebyl informován ani příslušný orgán státní památkové péče (OkÚ v Přerově), ani Památkový ústav v Olomouci, ani MK ČR. Protokol o zpětném předání mezi Muzeem J. A. Komenského v Přerově a Městským úřadem v Hranicích z téhož dne se omezuje na konstatování, že zástupcům městského úřadu byl předán pískovcový portál, který byl dočasně deponován na hradeč Helfštyně.

Problematika památkové obnovy portálu hranického zámku se dělí na dvě části – osazenou kopii a osud dílů původního portálu složených v prostorách hranického zámku.

Obr. 4. Rozebnaná spodní část vstupního portálu ze zámku v Hranicích nad Moravou, uložená v příštěšku na prvním hradním nádvoří hradu Heřtýna (okres Píseň). (Foto Jindřich Noll)

1. Vyrobená kopie vykazuje pečlivé provedení detailu s ostrou precizní modelací. Je provedena z dvojího kamene – exponovanější části z božanovského, ostatní z hofického pískovce. Restaurátor se však při jejím zhotovování dopustil těchto podstatných změn oproti originálu:

a) u kamenofezu

- spojení dvou segmentů archivolty na jejich obou stranách do jednoho kusu,
- změny délkových poměrů dílů kládí (vlysu i architrávu) a nedodržení asymetrie jejich skladby,
- nedodržení hloubky vrcholového svorníku archivolty (korekce přiloženou deskou),
- zhotovení polosoupův edikuly vždy ze dvou polovičních dílů s vodorovnou spárou v polovině jejich výšky;

b) oboustranné nespojitosti (zalomení) archivolty v důsledku většího poloměru archivolty (nepřesné odměření klenáků a stavení většího poloměru souvisí pravděpodobně i se změnou kamenofezu – spojením dvou klenáků na každé straně do jednoho);

c) vytvoření mezer mezi jednotlivými díly, které v důsledku většího poloměru archivolty nepřiléhají dostatečně přesně; k jejich korekci jsou nutné velké maltové výplně a z toho vyplývá změna proporcí a celkového vzhledu portálu;

d) nedodržení tvarové podoby některých článků – konstrukce polosoupů jako přesné poloviny sloupů ("utopení") a z toho vyplývající změna vztahu plastických článků a rámování ploch základní roviny portálu, změna optického působení článků; dalšími změnami proti předloze jsou: vynechání entaze polosoupů a nedodržení tvaru jejich akantu u korintských hlavic;

e) vytvoření kopie z dvojího kamene – v procesu stárnutí a vytváření patiny nelze vyloučit možnost rozličného zabarvení jednotlivých částí; totéž nebezpečí hrozí i při velkých maltových výplních mezi články edikuly.

Po kolaudaci jednotlivých částí kopie portálu v 1. až 4. etapě, jež probíhaly způsobem obvyklým u ČFVU – podle modelů, fotografií a jiného dokumentačního materiálu, bez kontaktu s originálem, posuzovala výsledek několikaletého úsilí v konečné podobě na místě až komise při předávání osazené kopie dne 1. 7. 1992. Vedle dodavatelů a zástupců zadavatele byl přítomen jediný pracovník Památkového ústavu v Olomouci. Skladba této komise byla zcela nedostatečná, neboť v ní chyběl zástupce orgánu státní památkové péče, tj. Okresního úřadu v Píseň,

jež povinnosti při obnově nepodléhající stavebnímu povolení je podle ust. § 9 odst. 5 vyhlášky č. 66/1988 Sb. zjišťovat, zda byly splněny požadavky jím vydaného závazného stanoviska. Je přitom hlavně v zájmu vlastníka a zadavatele, aby (třeba i za pomoci nezávislého experta) převzal dokonalé dílo, u kterého by vložené prostředky nemohly být zpochybňovány i laickými pozorovateli.

2. Součástí zápisu z posouzení a předání hotové osazené kopie dne 1. 7. 1992 je doporučení týkající se rozebrané původní spodní části portálu. To v rozporu s pravomocným závazným stanoviskem okresního úřadu konstatovalo, že osazení této části portálu není v tehdejší době možné a že rekonstrukce a nové sestavení by ani z dokumentárního, ani z finančního hlediska nebyly úměrně předpokládanému výsledku. Zástupce Památkového ústavu v Olomouci navrhl vybrat ze souboru reprezentativní vzorek několika nepoškozených prvků ze zachovanou původní plastikou výzdobou, restaurovat je a osadit na stěnu podesty zámeckého schodiště. Zároveň navrhl, aby investor měl možnost naložit s ostatními fragmenty podle svého uvážení. Jak ukázal výsledek kontroly, na pochopném výsledku náročného restaurátorského zásahu se podíleli snad všichni zúčastnění. Jaké poučení z toho vyplývá?

Zadavatel by si měl uvědomit, že platná právní úprava nejen ukládá povinnosti, ale že její dodržování mu poskytuje i určitá práva a přináší právní jistotu v otázkách souvisejících s vložením jeho prostředků. Zvláště citlivá je otázka smluvních zajištění předání a převzetí restaurátorské práce, jejíž případné vady je v některých případech schopen rozeznat jen specialista.

Obdobná je situace se závazným stanoviskem vydaným orgánem státní památkové péče na základě vyjádření příslušné organizace státní památkové péče. Je-li vydáno, odpadáli kromě rizika postihu za nedodržení zákonného ustanovení i problémy s otázkou, jak měla příslušná akce proběhnout. V případě nedodržení závazného stanoviska lze navíc podle míry nedodržení rychle, operativně a efektivně postupovat.

Kontrola v Hranicích také potvrdila skutečnost, že výměna památky nebo její části za kopii s sebou nese problém, co s původní hmotou památky, jež je sice originálem, ale zároveň je natolik narušena povětrnostními vlivy, vandalským zásahem či jinými vlivy, že ji nebylo možné ponechat in situ. Toto dílo je a zůstává památkou, nese v sobě rieglowské hodnoty stáří a dokumentu, původní rukopis svého tvůrce i stopy změn a pozdějších zásahů.

Je lepší, když má vlastník možnost uložit originál v muzeu nebo v lapidáriu. V každém případě je na něm, aby se o památku staral, a že zákona je na orgánu a organizaci státní památkové péče, aby se zabývaly osudem originálu a zabránily jeho zničení nebo ztrátě. Protože památkou zůstává originál, je v případě pořízení kopie památky nebo její části nutné doplnit o náležité údaje i zápis v ústředním seznamu kulturních památek.¹²

Náprava popsaných chyb uvedené kopie bude nejspíše spojena s výměnou těch částí, jejichž nedostatky jsou nesporné. Půjde o náročnou úpravu, která pravděpodobně zvýší celkové náklady na kopii na hodnotu srovnatelnou s cenou uvedenou v původním návrhu z prosince 1985 (pokud ji nepřesáhne), která tehdy zadavateli připadala nepřijatelně vysoká.

Jindřich NOLL

POZNÁMKY

¹ Jaroslava ŠTÖCKLOVÁ, Jindřich NOLL: *Restaurování skříňové nejstarších českých varhan z kostela Nejsvětější Trojice ve*

Smečné, in: Zprávy památkové péče, 55, 1995, č. 4, s. 142-144.

² Hranický zámek i portál neunikly pozornosti historiků umění: Eva Šamánková (1961) uvádí letopočet 1594 na portálu, ale znak Václava Mola připisuje Dětfichovi z Kunovic (údaj o letopočtu 1594 pochází pravděpodobně od Augusta Prokopa). Nejnovější práce Jana Muka a Bohumila Samka (1994) obě fáze vzniku portálu rozdělují.

Eva ŠAMÁNKOVÁ: *Architektura české renesance*, Praha 1961, s. 89; Jarmila KRČÁLOVÁ: *Renesanční architektura v Čechách a na Moravě*, in: Dějiny českého výtvarného umění II/1, Praha 1989, s. 39-40; Jan MUK: *Středověké jádro zámku v Hranicích*, in: *Archaeologia historica*, 19, 1994, s. 65-70, zejména s. 69; Bohumil SAMEK: *Umělecké památky Moravy a Slezska I (A-I)*, Praha 1994, s. 555-556.

³ Edikula portálu byla původně zhotovena z kamene místního původu, který podléhal povětrnostním vlivům, a proto musela být už v minulosti opravována. O materiálu nástavce nelze uvést nic bližšího vzhledem k tomu, že původní nástavec není dostupný.

⁴ Restaurátor a jeho společník zvolili pískovec z Podhorního Újezdu u Hofic. Celkový rozpočet dosahoval výše 652 000 Kčs, z toho 1. etapa 142 000 Kčs.

⁵ Umělecká komise restaurátorská ČFVU potvrdzovala přidělení zakázky konkrétnímu restaurátorovi a při kolaudačních doporučovací převzetí práce od restaurátora a proplacení honoráře.

⁶ Práce zajišťované na základě jednotlivých hospodářských smluv představovaly čistou kamenosochařskou práci. Dodávky materiálu, doprava a další servis byly věci zadavatele. Jednotlivé etapy představovaly dvakrát 99 000 Kčs, dvakrát 97 900 Kčs; výdaje za kámen a další položky nejsou evidovány spolu se spisovým materiálem k restaurování.

⁷ Navzdory některým formálním vadám nemělo toto závazné stanovisko, jež nabylo právní moci 25. 5. 1992, předmětem přezkoumávání, a proto po uplynutí zákonné lhůty tref je to od 25. 5. 1995 nenapadnutelné.

⁸ Dílo, jež bylo dokončeno po pěti letech od zahájení prací a stalo objednavatele v letech 1987 až 1992 více než půl

miliónu korun, posuzoval při předávání 1. 7. 1992 jediný odborník – tehdejší vedoucí útvaru speciální památkové péče Památkového ústavu v Olomouci. Ten navrhl dát celý soubor původních dílů rozebrané portálové edikuly kromě tří vybraných kusů k dispozici vlastníkovi, a to v rozporu s pravomocným závazným stanoviskem orgánu státní památkové péče (OkÚ v Přerově). Tento orgán měl přijmout opatření k uvedenému postupu zástupce památkového ústavu, ale zůstal v nečinnosti; nebyl na jednání pozván, neúčastnil se jej a účasti se ani nedomáhal. Podle ustanovení § 9 vyhlášky č. 66/1988 Sb. ovšem bylo jeho povinností zjistit, jak byly splněny podmínky jím vydaného závazného stanoviska.

⁹ Ve spisovém materiálu referátu kultury Okresního úřadu v Přerově je rukopisná poznámka, že dr. arch. Gardavský vyjádřil svůj dojem, že na kopii hranického portálu nejsou shodné prvky s původním portálem (na cviklech a vejcovci), a že kopii nazval "volnou kamenickou kresbou na téma původního portálu". Ze záznamu není jasné, jakým způsobem se jmenovaný takt vyjádřil, ani přesně kdy. Záznam je vztažen k datu 25. 9. 1992. Vzhledem k tomu, že písemné podání kvalifikovatelné jako stížnost se nevyskytuje, správní orgán poznámku pouze registroval.

¹⁰ Referátu kultury nic nebránilo v možnosti seztvat širší odbornou komisi složenou ze zástupců PÚ v Olomouci, SÚPP, PÚ v Ostravě a nezávislého experta v oboru kamenné architektury. Podle pozdější zprávy z ohledání složených prvků na Helfštýně v rámci státního stavebního dohledu dne 19. 5. 1993 pokračoval lokální zvětrávání kamene. Jednotlivé díly portálu byly na Helfštýně složeny v přístřešku v bezprostřední blízkosti skládky řeziva a ohroženy i neopatrnou manipulací s ním. Pro návštěvníky ani pro posouzení nebyly v době svého uložení na Helfštýně nikdy rozloženy.

¹¹ Příspěvky a články byly publikovány v Přehledu č. 40 z 27. 11. 1992, v Přerovsku ze 4. 12. 1992 a v Novém Přerovsku ze 4. 12. a 8. 12. 1992.

¹² Osazená kopie části kulturní památky ovšem tvoří součást této památky. Nelze ji od památky oddělovat a pokládat ji za předmět, na nějž se nevztahují ustanovení právních předpisů týkajících se památkové péče.

ZUR ERNEUERUNG DES SCHLOSSPORTALS IN HRANICE NA MORAVĚ/MÄHRISCH WEISSKIRCHEN

Die Ersetzung beschädigter Teile der Bau- und Kunstdenkmale hängt mit verschiedenen methodologischen und praktischen Problemen zusammen. Es handelt sich nicht nur um die Getreulichkeit und Sorgfältigkeit deren Ausführung, sondern auch um das weitere Umgehen mit dem Original. Autor wählte als Modellbeispiel die Ersetzung eines Grossteils vom Spärenaissanceportal am Schloss in Hranice na Moravě mit einer Kopie.

Wegen der fortschreitenden Witterung des Sandsteins, von dem das Portal ausgehaut worden war, und auf Grund der ungenügenden Ergebnisse der klassischen Restaurierungsmethoden entschied sich im Jahre 1987 die Stadtverwaltung für die Ersetzung der Adikula des Portals (mit Ausnahme des Gesimses) durch eine Sandsteinkopie. Als die in vier Etappen geschaffene Kopie fünf Jahre später eingefasst worden war, wurde es deutlich, dass sie nicht genau ist und gewisse Fehler hat.

Das in die Schlosshofarkade einzufassende Original wurde von Hranice in die Burg Helfstýn (Helfenstein) und nach einem Jahr zurück ins Schloss ohne irgendeine Fachaufsicht überführt. Das demontierte Original ist weiterhin in einem Erdgeschossraum im Schloss deponiert.

Autor befasste sich mit Prozedural-, Sach- und Fachhinsichten der Ersetzung unbeweglicher Kulturdenkmale und deren Teile mit Kopien und mit dem Umgehen mit den Originalteilen als Trägern der Denkmälerwerte. Dabei wird auch die eingefasste, das Erscheinungsbild des ganzen Denkmals mitbestimmende Kopie Träger jener Werte.

Abbildungen:

Abb. 1. Die älteste Aufnahme des Schlossportals vor 1918.

Abb. 2. Schlossportal, Zustand 1985, vor dem Anfang der Erneuerungsarbeiten.

Abb. 3. Fertige Kopie mit deutlichem Archivoltenbruch.

Abb. 4. Demontierte Originale unter provisorischem Schutzdach im Hof der Burg Helfstýn.